

ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ В РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ З ДЕРЖАВАМИ ОКЕАНІЇ

Автор:

Антон Кучеренко

Від початку повномасштабного вторгнення першочерговим завданням української дипломатії постало розширення кола найближчих партнерів України задля посилення власної політичної позиції на міжнародних переговорних платформах, згуртування якомога більшої кількості зовнішніх опонентів Росії та пошук матеріальних перспектив у двосторонніх відносинах. Керуючись цими принципами українська дипломатія вже намагається підкорити уряди країн Глобального Півдня. Нині найбільш активними осередками діяльності є Африка та Латинська Америка, але там Києву вкрай важко пробитися крізь панівні проросійські та антизахідні настрої. Інший же простір — регіон Океанії — залишається поки поза увагою вітчизняної дипломатії, хоча стартові позиції для розбудови кооперації там значно кращі.

Зацікавленість України в розбудові відносин з Океанією лежить як у суто політичній, так і економічній сферах. Регіон цілком залежить від імпорту агропродукції, який донедавна покривала Австралія, але внаслідок певних чинників зараз економіка країни-континенту переживає структурні зміни. Щодо політики, то Україна має інтерес не лише у формальній підтримці «українських резолюцій» на полях ООН, а й у розбудові глобальної стратегії протидії російському та антизахідному інформаційному тиску в межах Глобального Півдня. Сама ж Москва не вельми активна в політичному вимірі регіону, що дає змогу говорити про певний вакуум присутності, який може заповнити Україна. Попри це, Росія зберігає важелі впливу в Океанії, які потенційно можуть дати можливість їй легітимізувати територіальні загарбання в Україні, заручитися підтримкою на багатосторонніх майданчиках та уникнути міжнародних санкцій передусім у царині морських постачань.

Оцінка ситуації

Політична та соціально-економічна характеристика Океанії

Загальна фактура регіональної географії:

Океанію лише умовно об'єднують у єдиний політичний та географічний простір. По суті, регіон становить сукупність островів та атолів, які розкидані один від одного на значній відстані в акваторії Тихого океану. Сукупно регіон охоплює 15%¹ земної поверхні. Існує кілька варіацій політичного поділу Океанії, однак за стандарт ми візьмемо класифікацію ООН. Згідно з нею, в Океанії виділяють чотири субрегіони.

Перший — *Австралія та Нова Зеландія* — куди відносять однойменні держави та підпорядковані їм острівні території. Культурно та в міжнародно-політичному вимірі цей субрегіон стоїть осторонь, що спричинено соціально-економічними причинами та історією колоніального становлення, однак у регіональному сенсі Австралія та Нова Зеландія невід'ємно залучені до життя острівних сателітів.

Другий субрегіон має назву *Меланезія*. До нього входять незалежні держави Папуа Нова Гвінея, Фіджі, Вануату, Соломонові острови, а також заморська французька територія Нова Каледонія.

Мікронезія є третім субрегіоном Океанії. Незалежні країни: Кірибаті та Науру, а ще Федеративні Штати Мікронезії, Маршаллові острови та Палау, які знаходяться у вільній асоціації зі США. Також у субрегіоні є залежні американські володіння: Північні Маріанські Острови та о. Гуам.

Четвертим субрегіоном Океанії є Полінезія. Серед незалежних держав: Фіджі, Тонга та Самоа. Підрядними територіями є Французька Полінезія та Волліс і Футуна (Франція); Американське Самоа (США); о. Ніуе, Острови Кука та Токелау, що належать Новій Зеландії, та Піткерн (Велика Британія).

На островах та країнах Океанії проживає понад 52 млн осіб². Регіон півдня Тихого океану найбільш вразливий до сучасних кліматичних проблем, а насамперед підвищення рівня світового океану. Саме на цей чинник звертають увагу уряди держав Океанії на міжнародних майданчиках, зокрема Генеральній асамблеї ООН. Іншим чинником їхньої стурбованості є ядерна безпека, адже території Океанії історично ставали полігонами для випробувань зброї масового знищення французького та американського виробництва. Увага до питань зміни клімату, потенційного затоплення та ядерної загрози є серйозним елементом для здобуття лояльності океанійських суспільств.

Економічний блок:

За класифікацією³ ООН, території та держави Океанії (за винятком Австралії та Нової Зеландії) належать до групи *Малих острівних країн, що розвиваються (Small Island Developing States)*, своєю чергою Кірибаті, Тувалу та Соломонові острови складають блок *Найменш розвинених країн (Least Developed Countries)*.

¹ The World Bank in Pacific Islands

² United Nations Department of Economic and Social Affairs Statistics

³ Там само

Основою економічного існування держав та територій Океанії є фінансова та гуманітарна допомога з боку міжнародних організацій, грошові перекази заробітчан з-за кордону, туризм та супутні йому сфери, як-от виробництво традиційних прикрас та сувенірів, а також експлуатація морської біосфери. Громади Океанії переважно орієнтовані на кустарне домогосподарство, вирощуючи традиційні та завезені ще колоністами сільськогосподарські культури для внутрішнього вжитку всередині сім'ї або комуни, аніж розраховуючи на продаж на зовнішній ринок. За ексклюзивним статистичним дослідженням⁴, яке було проведене в Королівстві Тонга у 2015 році, 86 % домогосподарств займалися сільським господарством. З них 37 % вирощували культури винятково для власного споживання, 62 % вели напівтоварне господарство, однак лише 1 % продавав продукти своєї сільськогосподарської діяльності на ринок. Зі свого боку, Тонга не є винятком із загального тренду, адже подібні тенденції спостерігалися також у Самоа⁵ та на Фіджі⁶.

Регіон вкрай сильно залежить від імпорту сільськогосподарської продукції, а передусім зерна, яке складає основу раціону океанійців. Головним торговельним імпортером зерновим партнером держав Океанії є Австралія, яка забезпечує понад 90 % потреб. Закупали країни Океанії продукти агропромисловості й в Україні, зокрема головним імпортером вітчизняного пшеничного борошна були Маршаллові острови (протягом 2014–2018 років)⁷.

Фіджі так само дуже важлива агропромислова потуга на внутрішньо регіональному рівні Океанії. Вона служить хабом для постачань сільськогосподарських товарів навколишнім громадам. У 2018 році Фіджі забезпечила 85 % імпорту⁸ продовольства океанійським державам та територіям. Найбільшими покупцями стали Острови Кука, Кірибаті, Науру, Самоа, Тонга та Тувалу. Головними експортними позиціями Фіджі всередині регіону стали різноманітні крупи, зерно та борошно (на території Фіджі знаходиться необхідна борошномельна інфраструктура).

З іншого боку, деяким державам регіону, наприклад, Папуа Новій Гвінеї, вдалося успішно влитися в кон'юнктуру світових ринків продажу природних копалин та готових продуктів їх перероблення. За статистикою, основу експорту Папуа Нової Гвінеї у 2021 році⁹ склали нафтовий газ (4,17 млрд дол. США), золото (1,72 млрд дол. США), пальмова олія (706 млн дол. США) та нікелевий штейн (662 млн дол. США). Головними експортними торговими партнерами Папуа Нової Гвінеї стали Японія (2,71 млрд дол. США), Китай (2,71 млрд дол. США), Австралія (1,7 млрд дол. США), Тайвань (697 млн дол. США) та Південна Корея (617 млн дол. США).

У зв'язку зі згадкою забезпечених ресурсами територій Океанії не можна оминати увагою Нову Каледонію. Цей невеликий архіпелаг у Меланезії, що належить Франції, володіє четвертими найбільшими запасами нікелевої руди у світі, а водночас

⁴ Tonga national agriculture census. Main report. Ministry of Agriculture, Food, Forests and Fisheries. 2015

⁵ Agricultural survey report Samoa Bureau of Statistics. Government of Samoa, 2015

⁶ Fiji agriculture census report. Fiji Government, 2020

⁷ Pacific Wheat: Import dependence and Global Shocks. Food Security Cluster. Pacific Community, 2022

⁸ Thow, A.M., Ravuvu, A., Ofa, S.V. *et al.* Food trade among Pacific Island countries and territories: implications for food security and nutrition. *Global Health* 18, 104 (2022)

⁹ The Observatory of Economic Complexity/ Papua New Guinea, 2021

французька заморська територія стала другим за планетарними масштабами експортером нікелю у 2021 році¹⁰. Переважно нікелева руда з Нової Каледонії направляється до азійських країн, зокрема Китаю та Південної Кореї. Необхідність згадки про нікелеві ресурси територій Океанії необхідна через ті цінові шоки, які переживав світовий ринок нікелю від початку російського повномасштабного вторгнення до України. Варто пам'ятати, що Росія теж є помітним експортером цього металу у світі, передусім завдяки зусиллям гірничовидобувної компанії «Норнікель».

Регіон поглинає велику кількість міжнародної допомоги. Зокрема, за даними австралійського Lowy Institute за 2021 рік¹¹, найбільшими реципієнтами іноземної фінансової підтримки були Папуа Нова Гвінея, регіон Океанії загалом через міжнародні програми, Фіджі, Соломонові острови та Вануату. Найбільші сумарні гранти країнам Океанії виділяє Австралія (1,3 млрд дол. США). Окремі фінансові позики є не дуже популярними, ба більше, зі скарбниці окремих країн. Найактивнішим кредитором є Світовий банк. У 2021 році об'єм міжнародних зобов'язань перед ним сягнув для регіону 318 млн дол. США. Тут варто відзначити, що за статистикою КНР не виділяється з-поміж інших донорів для країн Океанії, адже діяльність Китаю носить переважно кулуарний характер. КНР активно намагається залучатися до інфраструктурних проєктів різного виду. Найбільш прикметними в цьому зв'язку є відновлення аеропорту в Папуа Новій Гвінеї, побудова королівського палацу на Тонзі та зведення штаб-квартири Меланезійської групи (субрегіональної організації, до якої входять Фіджі, Вануату, Папуа Нова Гвінея, Соломонові острови та Канакський соціалістичний фронт) у Порт-Віла — столиці Вануату.

Політичний складник:

Як не дивно, але за регіональними показниками рівня демократичності політичних режимів світу Океанія незначно випередила регіон Європи та посіла перше місце у 2022 році за цим показником¹². Однак якість та ефективність цих режимів в Океанії доволі нижчі за європейські та навіть світові дані. За індексом Світового банку¹³, посередньою ефективністю уряду могло похизуватися лише Фіджі (0,62), що випередило Хорватію, Польщу та Грецію. З іншого боку, такі регіональні країни як Вануату (-0,56), Папуа Нова Гвінея (-0,89) та Соломонові острови (-0,91) показали значно гірші результати, що означає слабку спроможність уряду відповідати соціальним та гуманітарним потребам громадян.

У зовнішньополітичному вимірі, регіон зазнав серйозного впливу в колоніальні часи. Океанія повністю вся була колонізована. Перелік іноземних метрополій, які коли-небудь володіли територіями на півдні Тихого океану, надзвичайно строкатий. Головними зовнішніми гравцями в Океанії синхронно були Велика Британія, США, Франція, Німеччина, Японія, Іспанія та Португалія, однак лише перші три досі зберігають важелі впливу на зовнішньо- та внутрішньополітичний курс океанійських суспільств. Для регіону також поширеним було та лишається явище внутрішнього колоніалізму, зокрема завдяки володінням Австралії та Нової Зеландії.

¹⁰ The Observatory of Economic Complexity/ New Caledonia, 2021

¹¹ Pacific Aid Map. Lowy Institute, 2021

¹² Democracy Index by Region. Statista, 2022

¹³ Government Effectiveness Index. The World Bank, 2021

У політичному сенсі незалежні океанійські держави завжди трималися чіткого прозахідного курсу, незначні відхилення почастишали лише віднедавна у світлі дедалі ширшого залучення до Океанії КНР. Пекін намагається відверто підкупити регіональні уряди, керуючись власними геополітичними цілями. Ключові завдання підвищеного рівня активності КНР в Океанії є: (1) *створення постійної військової присутності в регіоні*; (2) *розширення ліній комунікацій як між Тихим та Індійським океанами, так і в напрямку до Антарктиди*; (3) *позбавлення Республіки Китай (Тайвань) дипломатичного визнання з боку країн Океанії*. Певним чином ця боротьба між Китаєм та традиційними західними силами вплинула на світогляд океанійців та настрої тамтешніх урядів. До слова, кілька керівних режимів почали виявляти зацікавленість та навіть певну політичну лояльність до КНР: прем'єр-міністр *Соломонових островів* Манассе Согаваре, який підписав із Пекіном у 2022 році оборонну угоду. Китай через приватні компанії (China Enterprise Group) вів перемови щодо лізингу о. Тулагі на Соломонових островах — згодом це рішення визнали неконституційним; уряд *Вануату*, який звертався за китайськими позиками до Азійського банку інфраструктурних інвестицій; певну неоднозначність позиції демонстрував уряд Френка Байнімарами на *Фіджі* (політик був запеклим критиком політичного курсу Австралії часів прем'єрства Скотта Моррісона — 2018–2022), однак у грудні 2022 року він програв парламентські вибори прозахідній коаліції партій чолі із Сітвені Рабукою. *Папуа Нова Гвінея* трималася певний час осторонь глобальної колотнечі, але у травні 2023 року уряд Джеймса Марапе підписав зі США оборонну угоду. Уряд *Кірибати* з прем'єром Танесі Маамау на чолі у 2019 році відкликав дипломатичне визнання Республіки Китай (Тайвань) та висловив прихильність політиці «Одного Китаю». Водночас Пекін вів з урядом у Тараві переговори про відновлення військового аеродрому на о. Кантон, що на півночі країни.

Суспільний вимір:

В Океанії до цього часу збереглися пережитки феодальної епохи на рівні побутового життя. Попри чималий прогрес у царині парламентаризму та демократії, океанійцям досі притаманна зашкарубла суспільна система, на вершині якої стоїть громадський правитель, якого умовно можна назвати *вождем*. Подібні титули передаються з покоління в покоління та прив'язані до архаїчних уявлень про магічну силу, яка пронизує світ — *мана* (поширена передусім у Полінезії). Вожді зберігають авторитет та вплив у межах власної громади. Подекуди вони є найбільшими розпорядниками землі. Однак у таких країнах як Папуа Нова Гвінея традиційні інститути мають децентралізований характер через химерність рельєфу, що позначається на патернах розселення; на Фіджі провідний міжгромадний орган — Велика рада вождів (Bose Levu Vakaturaga) — має неоднозначне сприйняття в суспільстві. Функціонування інституту призупинила військова хунта у 2007 році через підбурювання міжгромадного насильства та ксенофобії щодо індійського населення Фіджі (38 % жителів країни — вихідці з Індії)¹⁴. Відновила діяльність Рада вождів лише у 2023 році.

¹⁴ Census of Population. Fiji Bureau of Statistics, 2007

Оцінка політичної та інформаційної присутності України в Океанії

Український бік:

Головною проблемою зовнішньополітичних перспектив України є відсутність комунікаційної, а відтак і дипломатичної, бази для встановлення двосторонніх контактів. Україна самостійно не існує в інформаційному сенсі у глобальних масштабах. Про неї згадують лише у прив'язці до інших країн та історичних епох: раніше це був Радянський союз, згодом пострадянська спадщина, а вже зараз Україну асоціюють із західним блоком, що не дуже вигідно в сучасному форматі. У такому світлі українська проблематика не сприймається світом, а надто тією його частиною, яка зазнала негативного впливу з боку західних країн в історичних масштабах — а це переважна більшість так званого Глобального Півдня. Україна не виробляє впливового інформаційного продукту за кордон, що призводить до спотворень образу держави руками іноземних медіа, який доводиться постійно коригувати.

Океанія відсутня у стратегії зовнішньополітичної діяльності України, закладеній у 2021 р. Відсутність стратегічної зацікавленості призвела до слабкості експертного фундаменту щодо згаданого регіону — в Україні бракує фахівців, що здатні предметно аналізувати Океанію та перспективи її співпраці з Україною. У Києва немає жодного дипломатичного представництва в регіоні півдня Тихого океану, крім Австралії. Із семи держав, з якими Україна ще не встановила дипломатичні відносини з моменту відновлення незалежності — п'ять знаходяться в Океанії (Кірибаті, Палау, Тонга, Науру та Папуа Нова Гвінея). За понад 30 років суверенної зовнішньої політики Україна підписала з країнами регіону лише шість міжнародних договорів¹⁵: п'ять з Австралією та один із Маршалловими островами про впровадження безвізового режиму у 2019 році. Дипломатична мапа Океанії для України — це суцільна біла пляма, однак віднедавна присутність вітчизняних можновладців у регіональній політиці почала проявлятися. Передусім тут варто наголосити на виступах президента Володимира Зеленського перед парламентами Австралії (березень 2022 р.) та Нової Зеландії (грудень 2022 р.), онлайн-промові міністра закордонних справ Дмитра Кулеби на 51-му Форумі тихоокеанських островів у липні 2022 р. (головній регіональній панокеанійській організації) та зустрічі міністра оборони Олексія Резнікова з фіджійським колегою Піо Тікодуадуа на полях «Діалогу Шангри-Ла» в Сінгапурі (червень 2023 р.).

Своєю чергою Дмитро Кулеба під час появи на Форумі тихоокеанських островів порушив такі питання: (1) продовження підтримки України під час голосування в Генасамблеї ООН; (2) приєднання до міжнародних санкцій проти Росії; (3) обмеження морської активності Росії у внутрішніх водах країн Океанії та запобігати використанню Росією їхніх юрисдикцій для порятунку від санкцій.

Попри територіальну віддаленість, Океанія стала притулком для доволі численної української діаспори — в Австралії проживає понад 38 тисяч етнічних українців та їхніх нащадків¹⁶, ще тисяча вихідців з України оселилася на території Нової Зеландії.

¹⁵ Найбільше – з сусідами, менше – з європейськими країнами та США: з якими країнами Україна будувала робочі зв'язки за роки незалежності. Єлизавета Доронцева. VoxUkraine, 2022

¹⁶ Українці в Австралії. Міністерство закордонних справ України

В Австралії українці видають із середини минулого століття низку часописів («Free thought» та «Church and life») та ведуть радіопередачі («SBS Radio» та «Ukrainian Radio Brisbane»). За підтримки діаспори було відкрито сім суботніх та недільних шкіл; понад два десятки організацій («Пласт»), розвивається також жіночий рух («Союз українок Австралії»). Однак найціннішим ресурсом у сагайдаку української дипломатії був міністр закордонних справ Папуа Нової Гвінеї Джастін Ткаченко, який має українське коріння. Саме за його каденції намітилися перспективи встановлення дипломатичних відносин з Україною та відкриття посольства. Щоправда, зовсім нещодавно міністр пішов із посади. Відставка Джастіна Ткаченка супроводжувалася серйозним скандалом всередині суспільства Папуа Нової Гвінеї, пов'язаним із нецільовими урядовими витратами коштів платників податків. У соцмережах міністра піддавали серйозній критиці, пригадавши його білий колір шкіри, який навіював спогади про колоніальну епоху, та українське походження.

Китайсько-російський чинник:

Китай, зі свого боку, супроводжує експансію в Океанії інструментами м'якої сили, наголошуючи на мирних намірах проникнення Піднебесної до регіону. Китай має одну з найбільш розгалужених мереж дипломатичних місій в Океанії. Представництв бракує лише в державах, які відхилили політику «Одного Китаю», тож визнають на дипломатичному рівні Республіку Китай (Тайвань). Дипломатичні посланники КНР напрочуд активні в інформаційному просторі країн перебування. Вони практикують публікацію статей різного характеру під власним іменем, де акцентують на досягненнях КНР у розвитку відносин із країнами регіону та негативну роль китайських недругів. З 2016 по 2020 роки китайські очільники дипломатичних місій видали понад 92 статті¹⁷ в мейнстримних океанійських медіа (Fiji sun (Фіджі), Kaselelie Press (Федеративні Штати Мікронезії), Post-Courier (Папуа Нова Гвінея), Samoa Observer (Самоа), Matangi Tonga (Тонга), Daily Post (Вануату)). Завдяки цьому Китай прагне розповісти «власну історію», яка, очевидно, відмінна від панівної прозахідної фабули.

Головними контрвипадами з боку країн західного блоку проти цієї діяльності Китаю в медіаполі досі лишається *внесок КНР у забруднення довкілля, мілітаризація островів Південнокитайського моря* (тут проводяться паралелі напряму з Океанією), *китайська боргова яма*, у яку впадають ласі до легких грошей уряди країн передусім в Азії, *порушення прав людини* та інше.

Нині китайська активність в океанійських медіа націлена винятково на покращення іміджу Піднебесної у важливому для неї регіональному просторі. Однак цей канал потенційного виходу в маси може бути використаним і для поширення проросійських наративів, вбачаючи рівень глибини відносин між урядами Пекіну та Москви, а також схильність Китаю звинувачувати в російсько-українській війні західні країни, які буцімто накачують Україну зброєю. Проте тут варто наголосити, що Китай усе ж тримає Росію якомога далі від своїх сфер впливу, зберігаючи у відносинах атмосферу аж ніяк не стратегічного партнерства, а радше ситуативного авторитарного альянсу.

¹⁷ China's media strategy in the Pacific. Denghua Zhang, Amanda H.A. Watson. Australian National University. 2020

Щодо Росії, то історично Океанія не посідала важливого місця у стратегічних планах як Російської імперії, так і Радянського Союзу. Єдиним помітним діячем півдня Тихого океану, дотичним до російської історії, хоча по суті вкраденим в України, був дослідник та етнограф Микола Миклухо-Маклай. Його прохання про створення колоніальних російських володінь в Океанії тодішня імперська еліта відхилила. У радянський період активізація Росії припала на епоху «пізнього Горбачова», яка ознаменувала розпад СРСР.

Дипломатичні місії Росії в Океанії обмежуються посольствами в Австралії та Новій Зеландії, своєю чергою дипустанову в Папуа Новій Гвінеї закрили в 1992 році. Зараз Москва намагається імітувати регіональну присутність в Океанії, покладаючись на діяльність гібридних інструментів, зокрема таких як *Фонд російського світу (Russkiy Mir Foundation)* та *Фонд Миклухо-Маклая*. Остання організація, повністю керована Міністерством закордонних справ РФ, ставить за мету знайомство папуасів зі спадщиною всесвітньо відомого дослідника крізь призму Росії сьогодення, яка нібито процвітає. Фонд організовує численні виставки традиційної культури аборигенів, а також так звані «Дні російської культури» в Папуа Новій Гвінеї.

В Австралії Росія часто залучає власну діаспору для просування вигідної Кремлю повістки. Важливим у цьому зв'язку є *Фонд російського світу (Russkiy Mir Foundation)*, який формує інформаційний ареол активної громадської підтримки Росії за кордоном. Фонд висвітлював маніфестації австралійських росіян щодо політики вакцинації проти Ковід-19, які плавно перетворилися на платформу для поширення антизахідних, антиукраїнських та прокремлівських наративів. У липні 2023 року на платформі *Фонду* вийшла стаття під заголовком: «Росіяни в Австралії протестують проти порушення їхніх прав»¹⁸, де становище вихідців із Росії в Австралії прирівнювалося до «євреїв у нацистській Німеччині»¹⁹, — за словами проросійського пропагандиста та «отамана козаків Аделаїди» Олександра Козлова. Мітинг допомогла влаштувати вкрай прикметна персона у проросійському полі Австралії — «отаман козаків Сіднею» — Семен Бойков, який став ініціатором ще й так званого «Z-автопробігу» на підтримку російської війни в Україні, що пройшов у Сіднеї у 2022 році.

У радянські часи, коли особливо розмінюватися ресурсами на Океанію в Москві не прагнули, намагалися прокласти мости комунікації через різноманітні маріонеткові організації лівого спрямування. У цьому контексті зберігається загроза впливу Росії на політичний простір Океанії через *Всесвітню федерацію профспілок (Federation of Trade Unions)* або *Тихоокеанську спільноту профспілок (Pacific Trade Union Community)*. Ліві міжнародні організації в Океанії дійсно мають перспективи, адже сепаратистські політичні сили в державах та територіях регіону носять подекуди ліве забарвлення, наприклад, *Канакський соціалістичний фронт національного звільнення (Kanak and Socialist National Liberation Front)*, який історично виступає за незалежність архіпелагу Нова Каледонія від Франції.

Росії не вдалося розбудувати лінію контактів в Океанії завдяки інструментам м'якої сили, однак для досягнення короткочасних політичних цілей Москва завжди тримає напоготові так звану «дипломатію чекової книжки». У цьому зв'язку варто згадати про

¹⁸ Russians in Australia protest against violation of their rights. Russkiy Mir Foundation, 2023

¹⁹ Там само

таку державу регіону як Науру. Ця острівна країна визнає на дипломатичному рівні підконтрольні Росії квазіреспубліки Абхазії та Південної Осетії. Ба більше, офіційні можновладці Науру здійснюють візити на високому рівні до цих сепаратистських утворень. Науруанські політики виправдовують подібне рішення непоступливістю перед тиском із боку західних країн, однак низка медіа вважає, що Москва активно спонсорує²⁰ політичну позицію острівної країни. Ситуація з Науру взагалі повинна розглядатися в широкій лінзі глобальної політичної гри: крім проросійських квазіутворень, мала країна Океанії підтримує дипломатичні відносини з Республікою Китай (Тайвань), а також утримує на своїй території табори для осіб, що шукають притулку в Австралії (Nauru Regional Processing Centre). Теоретично, ці заклади надають тимчасовий прихисток біженцям, однак фактично втікачі з островів знаходяться там роками. Ці фактори можуть пролити світло на привілейоване положення Науру в обличчі країн західного блоку.

Слабкі точки в Океанії для іноземного впливу:

Російська стратегія розбудови зовнішніх контактів спирається переважно на такі фактори: (1) нафтогазоносні держави, вплив на які забезпечить контроль над світовими цінами на енергоресурси; (2) країни, що потребують засобів генерації енергії, яким Росія може запропонувати співпрацю в розвитку мирного атому (по каналах Росатому); (3) держави та території, що володіють запасами рідкоземельних металів та мінералів; (4) райони потенційної політичної нестабільності, де зростає потреба в дешевій зброї та послугах приватних військових компаній.

В Океанії можна виокремити три території, де зберігається загроза неконтрольованого іноземного впливу. Передусім це *провінція Бугенвіль* у Папуа Новій Гвінеї, яка протягом 1988–1998 років знаходилась у стані збройного протистояння з урядом у Порт-Морсбі. Провінція воліла відділитися та створити незалежну державу. На початку нового тисячоліття бойовиків вдалося роззброїти, однак загроза сепаратизму на Бугенвілі стоїть гостро й зараз. А надто, після референдуму про майбутній статус провінції, що пройшов у 2019 році. За його результатами, понад 98 % жителів Бугенвілю висловилися за незалежність²¹, однак жодних серйозних кроків із боку уряду Папуа відтоді зроблено не було. Важливість провінції полягає в колосальних запасах міді, які сягають понад 5 млн тонн.

Французьке заморське володіння *Нова Каледонія*. Із середини 80-х років минулого століття корінне населення архіпелагу (зветься «канака») намагається вибороти незалежність від Парижа. Переважно опозиціонери змагаються на політичному полі, однак у найбільш гарячі роки екстремістські кола вдавалися і до збройного протистояння. У 21 столітті на Новій Каледонії пройшли три референдуми про самовизначення, які, щоправда, завершилися для корінного населення невдачею (останній відбувся у 2021 році на тлі бойкоту з боку корінних політсил, що виступають за незалежність, та коронавірусної кризи). Важливість Нової Каледонії була окреслена раніше — це поклади нікелю.

²⁰ Russia to pay Nauru to recognize rebel provinces. The Sydney Morning Herald, 2009

²¹ Bougainville Referendum Commission, 2019

Нестабільність *Соломонових островів* виходить передусім зі зростальних антикитайських настроїв у країні, дедалі більшого диктату з боку урядової еліти на чолі з прем'єром Манассе Согаваре та суперечностей між острівними кланами (о. Малаїта та о. Гуадалканал). Согаваре проводить політику зближення з КНР, але це спричиняє невдоволення з боку громадян, які у 2019 р. знищили столичний Чайна-Таун у місті Хоніара. У 2022 році на Соломонових островах відклали парламентські вибори буцімто через фінансові проблеми. Існує ймовірність перетворення Соломонових островів на так звану «державу під ключ», коли політичну недоторканість лояльної еліти гарантує іноземний військовий контингент (за аналогією із Центральноафриканською Республікою та групою «Вагнера»). Імовірно, переслідуючи подібні цілі, Согаваре заручився оборонною угодою з КНР у 2022 р.

Інтереси та перспективи України в розвитку співпраці з Океанією

Політична площина:

Припускаємо, зиск від політичної співпраці України та держав Океанії вже був окреслений устами міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби на Форумі тихоокеанських держав — принаймні, такі перспективи вбачає вітчизняна дипломатія. Серед них: (1) *продовження підтримки України під час голосування в Генасамблеї ООН*; (2) *приєднання до міжнародних санкцій проти Росії*; (3) *обмеження морської активності Росії у внутрішніх водах країн Океанії та запобігати використанню Росією їхніх юрисдикцій для порятунку від санкцій*. Останній фактор, до речі, має особливу значущість. Незадовго після початку російського повномасштабного вторгнення низка ЗМІ звинуватили Росію в махінаціях із портами приписки власних суден²². Зокрема, російські човни з-поміж тіньового флоту плавали під прапором океанійської країни Маршаллові острови, уникаючи в такий спосіб накладених міжнародних санкцій. Тут варто сказати, що на рівні з Панамою та Ліберією Маршаллові острови мають найбільш поширений морський реєстраційний прапор у світі.

Однак трьома згаданими компонентами, на нашу думку, перспективи розбудови контактів між Океанією та Україною на політичному рівні не обмежуються. Українська дипломатична експансія регіонами Глобального Півдня несе далеко не короткострокові цілі, покликані винятково перетягти думку панівних еліт на бік України зараз. Розширення дипломатичної присутності в Океанії потрібно для просування загального процесу виходу України з тіні трикутника «Вашингтон-Лондон-Брюссель».

З іншого боку, дипломатична присутність навіть на зародковому етапі, але з перспективами для розширення, має достатній інструментарій для протидії вкоріненню на Глобальному Півдні проросійським та антизахідним наративам. Неможливо ефективно розвіювати російську маячню в інформаційному полі про Україну без регіональної присутності. Зовсім нещодавно популярний новозеландський

²² Russian ships are ditching their flags and registering in the Marshall Islands and St. Kitts, a tactic that could be used to evade sanctions. Hannah Towey. Business Insider India, 2022

інформаційний ресурс RNZ спіймали на поширенні проросійських статей²³. Посприяли протидії руйнівній кремлівській пропаганді представники української діаспори в Новій Зеландії, які повідомили про підозрілий контент на медіаплатформі більше півроку тому, однак відповідну чистку новозеландські редактори провели лише зараз. Матеріальні політичні інтереси мають теж зосередитися на Океанії, зокрема через приклад Науру та його особливе положення в регіональному статусі-кво. З іншого боку, попри певний ресурсний дефіцит, у регіоні Океанії є вузькоспеціалізовані території в царині покладів природних копалин. Раніше згадувалися Нова Каледонія (нікель) та Папуа Нова Гвінея (нафта, газ, мідь). Саме ці ринкові гравці можуть пом'якшити цінові шоки, які спричинила російська агресія в Україні.

Економічна компонента:

Своєю чергою економічний зиск від співпраці з державами та територіями Океанії, на нашу думку, має перспективи охопити кілька сфер: експорт сільськогосподарських товарів та сировини, а також засобів її обробки; продаж легкомоторних літаків та маловмісних катерів; запчастин до них.

Щодо сільського господарства, то вкрай важливою є залежність регіону Океанії від імпорту продукції агропромислового сектору. Як зазначалось раніше, переважну більшість потреб Океанії в зернових культурах та крупах покриває Австралія, однак країна-континент часто потерпає від природних катаклізмів, а також нині перебуває на етапі структурної перебудови експортних напрямків, зокрема після кількарічної торговельної блокади з боку КНР, накладеної у 2020 році. Австралія переорієнтовує потоки агропродукції в Індію та Індонезію — цим може скористатися Україна. У Києва вже був досвід продажу товарів агропромислового сектору в Океанію (з 2014–2018 Маршаллові острови купували вітчизняне борошно), тому проникнути на ринок буде стократно легшим завданням. У цьому ж зв'язку, можна використати на власну користь своєрідне зернове ембарго з боку деяких країн ЄС, які відмовляються купувати українське збіжжя через перенасиченість власного ринку — за таких умов перехід на абсолютно новий агропростір видається перспективним та необхідним. Однак тут потрібно взяти до уваги результат майбутніх етапів перемовин щодо продовження Чорноморської зернової ініціативи та загального стану відносин між Україною та Росією. Не виключається передача країнам Океанії зерна як гуманітарної допомоги на перших етапах розбудови стосунків передусім у рамках ООН або завдяки програмі «Grain from Ukraine». Зараз ця ініціатива зосереджується пріоритетно на допомозі країнам Африки та Близькому Сходу, однак її розширення слугує як політичним, так і економічним інтересам України.

З іншого боку, внутрішньо регіональна інфраструктура дає можливість проникнути на океанійські ринки з товарами технологічного сектору, які, втім, тісно пов'язані з обробкою сільськогосподарської сировини та перетворення її на готовий продукт, як, наприклад, борошно. За винятком Фіджі, борошномельно-круп'яною промисловістю займаються ще Соломонові острови, однак цей сектор орієнтований винятково на внутрішнє споживання. Йому бракує зовнішніх інвестицій та нового обладнання. Так

²³ RNZ chief executive apologizes after pro-Russian sentiment added to stories. RNZ, 2023 c

само в регіоні Океанії єдиними засобами сполучення між островами є легкі літаки та катери. Вони використовуються не лише для простого переміщення, а й у випадку природних катаклізмів, які подекуди сколихують регіон: підводні та підземні землетруси, виверження вулканів, цунамі та урагани. Найбільшим за останній час було стихійне лихо поблизу Тонги у 2022 році, коли відбулося виверження підземного вулкана Хунга-Тонга-Хунга-Хаапай. Тоді ліквідувати наслідки катаклізму тонганцям допомогли військові катери армії КНР — це не сподобалось країнам західного блоку. У 2021 році другою за об'ємом імпортовою позицією Фіджі були літаки та гелікоптери²⁴, яких закупили на 149 млн дол. США. Варто також сказати, що уряд Кірибаті розірвав відносини з Республікою Китай (Тайвань) у 2019 році та визнав натомість КНР через відмову Тайбею переобладнати повітряний флот океанійської країни. У цьому розрізі перспективи лишаються відкритими не лише для великих українських промислових підприємств на кшталт «Антонов» або «Океан», а і для вузькоспеціалізованих компаній, наприклад, «Аеропракт».

Інструменти досягнення цілей:

Зрозуміло, що заливати Океанію інвестиціями та позиками Україна не може, відтак варто зосередитися на інструментах м'якої сили для покращення власного іміджу та торування шляху до регіону.

Передусім варто зосередитися на *іноземних медіа прозахідного спрямування*, спонсорованих Австралією та Новою Зеландією. Імовірно, у цьому зв'язку є сенс запустити певну кампанію з інформування місцевого населення про Україну устами наших дипломатичних представників — тут можна чимало корисних засобів почерпнути від досвіду КНР на інформаційних платформах країн Океанії.

Необхідно підтримувати діяльність *українських діаспор у регіоні*, а надто таких чисельних та соціально активних, як в Австралії та Новій Зеландії. Українці в Океанії присутні в інформаційному полі на локальному рівні — видають газети та ведуть радіопрограми, — однак очевидно, що їм бракує фінансових ресурсів для виходу в широкі маси на медіарівні — джерела функціонують завдяки продажу реклами та пожертвам із боку читачів.

Ключовим інструментом, аби наша позиція резонувала у свідомості політиків та пересічних громадян за кордоном, є порушення гострих, але водночас зрозумілих для цих суспільств проблем. Із цього погляду, нам видається такий *спектр вузлових точок*, на які варто тиснути під час публічних контактів із регіоном Океанії:

- (1) *ядерна загроза з боку Росії* (як від зброї масового ураження та ядерного шантажу під час окупації ЧАЕС, так і в контексті безпеки ЗАЕС). Однак цей елемент варто використовувати обережно, адже океанійці сприймають питання ядерної зброї переважно крізь призму атомних випробувань США та Франції. Зовнішній курс України хоча й повинен йти самостійним потоком, але не має вибиватися із загального західного резонансу. Наступне зібрання в межах Форуму тихоокеанських островів заплановано на листопад 2023 року, а пройде воно на о. Раротонга, що на Островах Кука. Саме тут у 1985 році була підписана

²⁴ The Observatory of Economic Complexity/ Fiji, 2021

- декларація про створення без'ядерної зони на півдні Тихого океану — вкрай символічне місце для того, щоби порушити тему ядерного шантажу з боку Росії.
- (2) *нищівна шкода екології України*, якої завдала Росія. Тут варто наголосити окремо на зруйнуванні росіянами Каховської ГЕС та підтопленні населених пунктів Херсонщини (цей фактор має сенс делікатно подати в паралелі з кліматичними загрозами для Океанії);
 - (3) *блокування портів та гуманітарних коридорів* для збуту українського збіжжя в контексті продовольчої безпеки регіону;
 - (4) *мінування значної території України* внаслідок бойових дій, а також залишки нерозірваних снарядів під землею. Цей засіб можливо вдало використати для м'якого тиску на Соломонові острови, політична позиція яких балансує між США та КНР. Соломони пережили одну з найбільш запеклих воєнних кампаній Тихоокеанського театру Другої світової війни — битву за о. Гуадалканал. Як наслідок, мінна небезпека на островах відчутна й досі. У нещодавньому пакеті допомоги для регіону від Штатів Вашингтон виділив понад 1 млн дол. США на розмінування²⁵ соломонових островів. Вбачаючи імовірність зміни статусу-кво на українських фронтах, є сенс запропонувати партнерам із віддалених островів консультації та обмін досвідом з українськими саперами.

Висновки

Прокладання мостів до Океанії — це важливий крок для формування Глобальної України, — те, про що президент Зеленський заявив у щорічному зверненні²⁶ до Верховної Ради наприкінці грудня торік. Однак інтерпретація цього поняття залишилась відкритою. У нашому розумінні, Глобальна Україна — це передусім держава, яка є самостійним виразником власних інтересів у кожному куточку світу. А проте, щоби донести ці інтереси назагал необхідно закласти базу життєздатних каналів політичної комунікації — у цьому й полягає необхідність на сучасному етапі домогтися політичної присутності в регіонах світу, які Україна для себе лише почала відкривати. Широкі канали політичних контактів — це й запорука гнучкості зовнішньоекономічного курсу за умов кризових явищ у найближчому оточенні. Зі свого боку вдалий регіональний клімат дасть змогу тримати на пульсі політичну активність Росії та її гібридних інститутів.

Можна підсумувати, що цінність регіону Океанії для України полягає насамперед у політичній та експортно-економічній площинах. Регіон не володіє внутрішніми ресурсами для забезпечення України гуманітарною допомогою або безпековою підтримкою. До того ж держави півдня Тихого океану самі залежать від впливань з-за кордону — частково саме це дало змогу КНР відносно легко влитися до регіональної кухні.

²⁵ United States Launches \$1 Million UXO Project in Solomon Islands. U.S. Department of State

²⁶ Зеленський у Раді: Україна стала одним з глобальних лідерів. Укрінформ, 2022

Політична площина Океанії вкрай вигідна для м'якого проникнення України, адже Росія як на дипломатичному, так і інформаційному рівні не може похизуватися підготованими сферами впливу. Океанія в політичному сенсі — це сфера впливу західних країн, хоча й уявляти їх єдиним геополітичним блоком теж не варто. США та Франція можуть діяти поряд у глобальних параметрах, однак на локальному рівні вони є регіональними супротивниками.

До слова, в Океанії наявні осередки, які потенційно можуть стати вразливими для іноземного впливу, зокрема тут варто виділити провінцію Бугенвіль, архіпелаг Нова Каледонія та Соломонові острови, політична нестабільність яких слугує підґрунтям для формування бази неконтрольованого іноземного втручання. З іншого боку, держави Океанії можуть втрапляти в політичні авантюри позарегіональних гравців несвідомо, що викликано екзистенційними загрозами від зміни клімату, кризовою продовольчою ситуацією або економічною злиденністю. У цьому зв'язку, криється, як нам здається, ключовий інструмент для розширення контактів України — вітчизняні ресурси агропромисловості та відносно розвинений, за стандартами регіону, промисловий потенціал.

© Аналітичний центр ADASTRA

Автор:
Антон Кучеренко

The logo for ADASTRA, consisting of the word "ADASTRA" in white, uppercase, sans-serif font, centered within a solid blue rectangular background.

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

Аналітичний центр ADASTRA
Тел.: +380954592954
Е-пошта: adastra@adastra.org.ua
<https://adastra.org.ua/>